

Van meten en weten
naar leren en verbeteren

Doorbreken van patronen

Doorbreken van patronen.

-van meten en weten naar leren en verbeteren-

De hulp die de jeugdigen krijgen, richt zich te vaak op de symptomen, maar sluit onvoldoende aan bij onderliggende oorzaken van de problemen. Daarnaast: jeugdigen lopen schade op binnen de zorg en het (speciaal) onderwijs terwijl positieve resultaten achterblijven. Jeugdigen en hun ouders voelen zich erg vaak niet gehoord, terwijl professionals wel hun best doen.¹

Inleiding

Het Jeugd Expertisenetwerk Noord-Nederland (JENN) is 1 van de 8 bovenregionale netwerken in Nederland en werkt voor de jeugdhulpregio's Groningen, Friesland en Drenthe. VWS heeft de bovenregionale netwerken de opdracht gegeven om vanuit een onafhankelijke positie de jeugdhulpregio's en de Regionale Expertteams Jeugd te ondersteunen om samen met jeugdigen, ouders, gemeenten en professionals een onvoorwaardelijke oplossing te vinden. Dat wil zeggen: een oplossing waar jeugdigen en hun ouders achter staan, die helpt en uitvoerbaar is – ook op lange termijn. Deze zoektocht naar een onvoorwaardelijke oplossing is belegd bij de drie noordelijke Regionale Expertteams Jeugd.

Naast de opdracht tot ondersteuning hebben de bovenregionale netwerken ook de opdracht om een leeromgeving in te richten en rode draden te halen uit de monitorgegevens van de Expertteams. Het JENN analyseert met de Expertteams de gegevens en haalt daar rode draden uit die beschreven staan in de respectievelijke jaarverslagen van de drie noordelijke Expertteams onder het kopje "rode draden". Omdat dezelfde rode draden ieder jaar weer terugkeren spreken we van patronen in de casuïstiek.

De patronen zijn voor velen herkenbaar omdat ze ook steeds terugkomen in andere rapportages, zowel regionaal als landelijk. Denk aan Ketenbreed Leren en de leerrapportages van de Toeslagenaffaire en Zikos². Deze patronen krijgen landelijk aandacht, worden herkend en erkend maar blijven terugkeren in elk onderzoek en document over de jeugdzorg. De patronen die al enkele jaren zichtbaar zijn in de casuïstiek van de Expertteams werden ook al genoemd in het onderzoeksrapport van Ketenbreed Leren in 2022. Het steeds terugkeren van dezelfde patronen die niet doorbroken worden vormt op zichzelf ook een patroon. Het betekent dat het ons niet of onvoldoende lukt om te leren van de praktijk en daarop te handelen. Stap voor stap leren en verbeteren i.p.v., verbeteren via een projectmatige aanpak past nog onvoldoende bij de cultuur en vormgeving van ons zorglandschap. En dat maakt dat de jeugdhulp voor ouders en jeugd nog onvoldoende verbetert.

¹ November 2022 M. Spijk-de Jonge, M. de Lange M. Serra M. van der Steege P. Dijkshoorn Betrek mij gewoon Op zoek naar verbeterkansen in de jeugdhulp in het casusonderzoek Ketenbreed Leren

² Het rapport 'Eenzaam gesloten' van Jason Bhugwandass is voor de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) aanleiding geweest om te reflecteren op het toezicht op ZIKOS. Het rapport ging onder meer over grensoverschrijdende bejegening van jeugdigen door medewerkers, de frequentie en wijze van inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen en het ontbreken van passende hulp

Met dit document delen we hoe de Expertteams in hun casuïstiek de patronen doorbreken.

Daarnaast geven we achtergrondinformatie over de patronen en gaan dieper in op een patroon wat we zien: carrouselkinderen. Een patroon dat wij binnen het JENN verder uitdiepen en een vervolg gaan geven.

Wil jij naar aanleiding van dit document hierover in gesprek? Graag! Mail dan naar info@jennoord.nl en ik neem contact met je op.

Klara van Zoest
Netwerkcoördinator JENN

Patronen Regionale Expertteams

Ontbreken van partnerschap Gezamenlijke koers en gedeelde verantwoordelijkheid

Ontbreken van partnerschap

Het ontbreken van partnerschap is een patroon dat terugkeert in alle andere patronen die hieronder beschreven staan. Het gaat hier om partnerschap op verschillende niveaus: enerzijds tussen hulpverlening/verwijzers en ouders, anderzijds tussen verwijzers, hulpverleners en gemeenten onderling, maar ook in de samenwerking met de Expertteams.

Wanneer partnerschap ontbreekt heeft dit een negatieve invloed op de kwaliteit van de jeugdhulp zowel in de casuïstiek als in de organisatie van de jeugdhulp. Meestal speelt ontbrekend partnerschap ook een negatief versterkende rol in de patronen die we hierna bespreken:

- Perspectief en/of problematiek van ouders niet (h)erkennen. Ouders zijn volwaardig partner. Ouders worden niet gehoord omdat de focus alleen op het kind gericht is.
- Schadelijke zorg: levert meer schade op dan verbetering. Handel alléén als het echt in het belang van het kind is.
- Partnerschap zeer complexe doelgroep. Kennis en bewustzijn van de cirkel van eindgedrag³
- Onderwijs: vanuit kokers niet op te lossen. Commitment op de verklarende analyse. Onderwijs en zorg werken als op zichzelf staande kokers met eigen regels. Uitval in onderwijs wordt vaak gevolgd door uitval van het gezin.

³ Het eindgedrag van een complexe doelgroep in de jeugdzorg verwijst naar het gewenste (doel)gedrag dat een jongere of gezin uiteindelijk vertoont na het doorlopen van een hulpverleningstraject. Bij complexe doelgroepen – zoals jongeren met meervoudige problematiek (bijv. psychiatrie, verslaving, trauma, gedragsproblemen) – is dit eindgedrag vaak specifiek afgestemd op hun situatie

Patronen Regionale Expertteams

**Ouders worden niet
gehoord en/of focus
alleen op kind**
**Ouders zijn
volwaardige partner**

Patronen Regionale Expertteams

**Perspectief en/of
problematiek van
ouders niet (h)erkennen**
**Ouders zijn
volwaardige partner**

Perspectief ouder/jeugdige

Uit de analyses van de Expertteam-casussen komt naar voren dat ouders onvoldoende worden gezien als volwaardig partner. Het ontbreken van dit partnerschap heeft een negatieve invloed op de effectiviteit en de kwaliteit van de hulpverlening.

Vanuit de casuïstiek is dit patroon te bezien vanuit twee verschillende invalshoeken.

1. Ouders worden niet gezien als volwaardig partner met alle kennis die zij hebben van hun kind, de benodigde bejegening en hun oordeel over wat wel en niet werkt.
2. Ouders worden onvoldoende gezien met respect voor hun (on)mogelijkheden en geschiedenis (herstel⁴). Hiermee doelen we op het onvoldoende onderkennen en erkennen van problematiek of geschiedenis die ouders zelf hebben dan wel met onvoldoende kennis conclusies trekken over de (on)mogelijkheden van ouders en de gevolgen voor de opvoeding van hun kind.

Partnerschap betekent in dit patroon zowel partnerschap tussen hulpverleners en ouders maar ook partnerschap tussen hulpverleners om samen dat de bieden wat ouders nodig hebben.

⁴ Soms hebben ouders/gezinnen veel schadelijke zorg gehad, waardoor het, om verder te kunnen met een nieuw plan op basis van een verklarende analyse, een voorwaarde is dat er sprake is van herstel tussen ouders en hulpverlening.

Hoe doorbreken we dit patroon?

De Expertteams zullen actief de ervaringen van ouders ophalen door hen de volgende vragen te stellen:

- welke historie hebben jullie in de zorg?
- hebben jullie naar jullie idee schadelijke zorg ervaren?
- waar moeten we mogelijk op herstellen?
- wat betekent herstellen in deze context?

Monitoring.

De Expertteams registreren vanaf q4 2025 bij elke casus de antwoorden. Registratie van de antwoorden zal inzichtelijk maken welke ervaringen en behoeftes de zorg beter kunnen maken.

De uitkomst van de registratie zal gedeeld worden met bestuurders, beleidsmedewerkers en inkooporganisaties.

Ontwikkeling van de website HulpwijzerJeugd.nl voor ouders.

De website is een initiatief van de netwerkgroep Ervaringskennis van het JENN in samenwerking met Zorgbelang. De netwerkgroep bestaat uit ouders met ervaringskennis en ervaringsdeskundigen. Zij weten hoe het was en is, om hulp te zoeken en te aanvaarden. Zij weten ook dat het soms veel moeite kost om te zorgen dat er naar je geluisterd wordt, als je hulp ontvangt. Met de kennis uit de Hulpwijzer komen ouders beter beslagen ten ijs bij professionals.

Patronen Regionale Expertteams

**Schadelijke zorg:
(levert meer schade
op dan verbetering)
Handel alléén als het
echt in het belang
van het kind is**

Schadelijke zorg

Schadelijke zorg is het bieden van niet-passende zorg of zorg bieden zonder een afweging te maken. Schadelijke zorg levert meer schade op dan zorg en verbetering. In de medische en geestelijke gezondheidszorg worden voor een afweging van gedwongen of ingrijpende zorgbeslissingen de criteria subsidiariteit, proportionaliteit, doelmatigheid, veiligheid en het ultimum remedium vereiste gehanteerd.

- Proportionaliteit houdt in dat de ernst en zwaarte van de zorg in verhouding moet staan tot het doel van de verplichte zorg.
- Doelmatigheid betekent dat de zorg geschikt moet zijn om het doel te bereiken.
- Subsidiariteit vraagt om de afweging of er géén andere, minder ingrijpende maatregelen mogelijk zijn om hetzelfde doel te bereiken. De zorg moet dus bestaan uit de lichtste maatregelen waarmee het doel bereikt kan worden.
- Veiligheid houdt in dat de zorg veilig moet zijn voor de jeugdige en voor anderen.
- Het ultimum remedium vereiste betekent dat verplichte of dwangzorg alleen kan worden opgelegd in het uiterste geval. Er zijn geen andere mogelijkheden meer om ervoor te zorgen dat het ernstig nadeel verdwijnt.

In veel vastgelopen casuïstiek in de jeugdzorg ontbreekt een afweging aan de hand van bovenstaande criteria. Dit leidt tot de volgende schadelijke gevolgen:

- Een groep “carousseljeugdigen”; het onder grote druk zoeken naar een plek i.p.v. dé plek heeft tot gevolg dat jeugdigen niet op de juiste plek terechtkomen en als snel weer doorgeplaatst worden naar een volgende plek waar het proces zich herhaalt;
- Een pleegzorgplaatsing die samengaat met een zeer spaarzaam contact met ouders. Onbedoelde onthechting aan de ouders met als mogelijk gevolg een toename van gedragsproblemen;
- Gesloten plaatsingen om een gevoel van veiligheid te creëren bij de regievoerder, ook als niet per se gezegd is dat een dergelijke plaatsing ook zorgt voor veiligheid voor de jeugdige;
- Het ontbreken van “goed genoeg beoordelingen” of hulpverlening gericht op een “goed genoeg” eindresultaat;
- Ontbreken van goed op elkaar aansluitende intramurale voorzieningen en aanbod in geval van handelingsverlegenheid;
- Uitgaan van aanbod i.p.v. uitgaan van wat er nodig is voor een positieve ontwikkeling.

Hoe doorbreken we dit patroon?

De Expertteams richten zich in eerste instantie op het creëren van bewustzijn **dat er in de jeugdhulp sprake is van schadelijke zorg** en maken inzichtelijk wat de effecten daarvan zijn van op jeugdigen en hun gezin.

Al zolang ze bestaan bevorderen de Regionale Expertteams Jeugd via de eigen casuïstiek het bewustzijn van schadelijke zorg. Een verklarende analyse die gericht is op alle relevante aspecten van het probleem neemt ook de impact van de hulpverlening mee. Hierdoor legt de verklarende analyse in veel casuïstiek de bijdrage van de hulpverlening op de negatieve ontwikkeling bloot. Dit geeft erkenning voor de jeugdige en ouders en inzicht bij de hulpverleners.

Maar dit inzicht is niet voldoende om te komen tot een verandering met impact. Schadelijke zorg onderkennen en voorkomen vraagt ook om bewustzijn bij alle lagen van instellingen en gemeenten. Op het niveau van de bestuurders kunnen de kennisateliers van de Kenniswerkplaatsen in samenwerking met de Regionale Expertteams Jeugd een bijdrage leveren aan deze bewustwording in bredere zin met de verwachting dat dit leidt tot het voorkomen van schadelijke zorg.

Omdat er meer kennis nodig is over welke groepen kinderen buiten de boot vallen en wat zij nodig hebben, is er door de drie Expertteams gezamenlijk een beschrijving gemaakt van de verschillende groepen ‘carrousel-kinderen’ en hun behoeftes voor een positieve ontwikkeling en het daarbij aansluitende gewenste pedagogisch klimaat. Zie pagina 12 voor deze beschrijving.

Patronen Regionale Expertteams

Partnerschap zeer complexe doelgroep Kennis en bewustzijn van de cirkel van eindgedrag

Cirkel van Eindgedrag

Jaar op jaar blijkt uit de analyses van de casuïstiek (verklarende analyses) dat er sprake is van een patroon waarbij het gedrag van de jeugdige de aanleiding en onderlegger is voor het zoeken naar een nieuwe plek met een passende behandeling: de cirkel van eindgedrag. Wanneer het slecht gaat met een jeugdige is de beschrijving van het gedrag op dat moment de basis voor de plaatsing. Wanneer de jeugdige zich tijdens die plaatsing verder niet goed ontwikkelt vormt de beschrijving van het gedrag op dát moment weer de aanleiding en onderlegger voor de (ver)plaatsing. Hierdoor zien we met name bij de doelgroep jeugdigen met moeilijk verstaanbaar gedrag een ontwikkeling door de tijd heen die een passende, ontwikkelingsgerichte plaatsing in de weg staan.

We merken dat dit in de loop der tijd leidt tot de volgende verandering:

- Een toename in het aantal classificaties zonder dat er een verklarende analyse wordt uitgevoerd.
- Een versterking van het taalgebruik waarbij gedragsomschrijvingen van risicovol gedrag van de jongere naar zichzelf of naar anderen wordt benadrukt.
- Een focus op het gedrag van de jongere als belangrijkste reden voor uitplaatsing, zonder voldoende onderbouwing, waarbij de invloed van de (hulpverleningsomgeving) ontbreekt.

Door de tijdsdruk en de beperkte mogelijkheden voor plaatsing wordt de jongere vaak geplaatst op een locatie op basis van de classificaties of waar toevallig ruimte beschikbaar is

Helaas wordt met de beschrijving van het eindgedrag bij de plaatsende instelling al een verwachting gewekt en ook de noodzakelijk geachte bejegening bepaald. Jongeren gaan zichzelf hierdoor ook als een probleemjongere zien, met alle gevolgen van dien voor hun zelfbeeld.

Ook hier geldt dat het ontbreken van een verklarende analyse een grote versterkende factor is. Er ontbreekt immers:

- een positief verklarend patroon passend bij deze jongere en zijn systeem;
- een verklaring van de bijdrage van omgevingscomponenten voor dit gedrag;
- een analyse van de kwaliteit en aansluiting van de geboden hulp op de daadwerkelijke behoefte en problematiek.

Hoe doorbreken we dit patroon?

Door het nadrukkelijk benoemen op casusniveau van het fenomeen eindgedrag verspreiden de Expertteams kennis en bewustwording bij de inbrengers en betrokkenen bij een casus. Door inzicht te geven in de mechanismes rond deze complexe doelgroep maar ook hoe alle betrokkenen op een bepaalde manier dit veroorzaken en in stand houden. De Expertteams zullen uitleggen dat stappen gericht op het doorbreken van dit patroon ingewikkeld zijn maar dat het bij dit patroon gaat om zaken die we als hulpverleners zelf doen of om gedrag dat we laten zien. Het naar de ander wijzen als oorzaak draagt niet bij aan het doorbreken van het patroon. Elkaar tegemoet komen en helpen in partnerschap wel. Als we in staat zijn tot verandering heeft dit bij deze groep grote impact.

Op casusniveau gaan de Expertteams het patroon van eindgedrag benoemen en inzichtelijk maken dat er gesorteerd wordt op m.n. de beschikbaarheid van plekken en op het dan zichtbare eindgedrag inclusief het angst- en veiligheidsstreven. Tegelijkertijd laten ze het alternatief zien: het potentiële positieve patroon. Hierin staat het, mogelijk al in kleine mate, aanwezige positieve gedrag en de omgevingsfactoren die bij kunnen dragen aan het uitlokken of bestendigen van dit positieve patroon boven water halen centraal. Daarnaast gaan de Expertteams de belemmerende factoren in elk zorgtraject registreren en monitoren vanaf de start van de verklarende analyse.

In gesprekken met bestuurders van gemeenten, aanbieders, gecertificeerde instellingen, beleidsmedewerkers en inkooporganisaties wordt in kaart gebracht wat hun rol is in deze keten van eindgedrag door het maken van een verklarende analyse over de hulpverleningscyclus. Daarbij wordt, passend bij een goede verklarende analyse ook een positieve ontwikkelcirkel gemaakt: hoe komen we met elkaar hieruit, en wie heeft daarin wat te doen? Met elkaar streven we hiermee naar de gewenste verandering met een groot einddoel: Iedereen werkt duurzaam samen en doet vanuit de verklarende analyse een stapje meer.

Patronen Regionale Expertteams

Onderwijs: Vanuit kokers niet op te lossen Commitment op de verklarende analyse

Onderwijs: vanuit kokers niet op te lossen

Op het gebied van complexe casuïstiek speelt uitval uit het onderwijs een cruciale rol. Tussen gemeenten en onderwijs speelt vervolgens de discussie wat voorliggend: is dat zorg of is dat onderwijs, of met andere woorden: wie is aan zet en moet betalen? Het standpunt dat onderwijs de taak heeft om onderwijs te bieden en gemeente de verantwoordelijkheid heeft om zorg te bieden brengt eenieder niet dichterbij de oplossing voor de jeugdigen met de meest ingewikkelde zorgvraag. Het probleem is namelijk altijd van een ander omdat de regels verschillend worden uitgelegd. Gemeenten en onderwijs streven dan, vanuit de goede bedoeling, naar verbetering in de samenwerking door het instellen van een project of een systeem dat deze problemen oplost. Maar de oplossing ligt niet in wie verantwoordelijk is, de oplossing ligt in de erkenning dat beide verantwoordelijk zijn en dat er samengewerkt wordt naar een overstijgend doel. Als er geen onderkenning is van de onoplosbaarheid wanneer we uitgaan van de uitleg van de regels en gewoontes per sector, blijven de jeugdige en de ouders het slachtoffer.

Hoe doorbreken we dit patroon?

- Verdere uitwerking van dit patroon door onderzoek a.d.h.v. de verklarende analyses die gemaakt worden door de Expertteams en het Expertteam onderwijs.
- Werkzame en belemmerende factoren in beeld brengen.
- Bespreken uitkomsten met belangrijkste stakeholders.
- Onderwijs aan tafel bij de Expertteams; als één van de deelnemers of in de vorm van een onderwijsexpertteam waarin knelpunten in onderwijsparticipatie van complexe zorgvragen centraal staat.
- Subsidiëring onderwijs expertteam Groningen

Hiermee onderzoeken we de volgende gewenste verandering:

- In hoeverre is commitment op de verklarende analyse helpend in partnerschap
- Ieder kind heeft kans op ontwikkeling waarbij regels en gewoontes ondergeschikt worden gemaakt aan de verklarende analyse.

Bijlage:

Beschrijving verschillende groepen 'carrouselkinderen' en hun behoeftes voor een positieve ontwikkeling en het daarbij aansluitende gewenste pedagogisch klimaat.

1. Trends in de Cijfers

Introductie: Het is belangrijk om de trends in de cijfers te analyseren om inzicht te krijgen in de dynamiek van de carrouselgroep en de doorstroom van kinderen.

Algemeen: We zien elk jaar dezelfde groep kinderen terugkomen.

Specifiek: In 2024 ging 45% van de aanmeldingen over doorstroomverblijf.

2. Groepen Carrouselkinderen

Introductie: Het identificeren van specifieke groepen kinderen binnen de carrouselgroep helpt bij het begrijpen van hun unieke behoeften en gedragskenmerken.

a) Ernstig Autisme met Co morbiditeit

Gedrag: Rigiditeit, onbeïnvloedbaar, risicovol gedrag, hoge prikkelgevoeligheid, ernstige emotieregulatieproblemen, eetproblematiek, suïcidale uitingen.

Pedagogisch Klimaat: Langdurige plek met woonkenmerken en dagbesteding, stabiel team, prikkelarme omgeving, structurele ondersteuning voor groepsleiding.

b) Emotioneel Verwaarloosd (Jeugdzorgplus Groep)

Gedrag: Niet aan regels houden, grensoverschrijdend gedrag, automutilatie.

Pedagogisch Klimaat: Plek met woonkenmerken en dagbesteding, getrainde groepsleiding, structurele ondersteuning.

c) Grens-Forensische Jeugd

Gedrag: Risicovol grensoverschrijdend gedrag.

Pedagogisch Klimaat: Combinatie van begrip, tijdelijke acceptatie van grensoverschrijdend gedrag, haalbare grenzen, structurele ondersteuning.

d) Specifieke Knelpunten

Ernstige Eetproblemen Weinig voorkomend, zeer intensief. Hospitalisatie, beïnvloeden andere kinderen.

Pedagogisch Klimaat: Normaliserende plek, structurele ondersteuning.

Ernstige FAS-D: Langzaam lerend, risicovol gedrag.

Pedagogisch Klimaat: Normaliserende plek, structurele ondersteuning.

3. Benodigde voorzieningen per groep

Introductie: Voor een duurzame opvang is het essentieel om de juiste voorzieningen te identificeren vanuit verschillende perspectieven.

- **Aanbieder:** Perspectief van de aanbieder.
- **Jeugdige en Ouders:** Perspectief van de jeugdige en ouders.
- **Pedagogisch Klimaat:** Kenmerken van de groep, personeel, ligging.

Waarom gaat het mis?

- Onjuiste handelingen.
- Heftige kindproblematiek.
- Verstoorde ouderrol bij uithuisplaatsing.
- Onbeperkte toestroom van kinderen.
- Onvoldoende aanbod van passende woonvoorzieningen.
- Tijdelijke behandelsettings.

4. Patronen die de negatieve doorplaatscarousel in stand houden

Introductie: Het identificeren van patronen die de negatieve doorplaatscarousel in stand houden, helpt bij het begrijpen van de systemische problemen.

Intake Procedures: Afwijzen op vinkjes, gebrek aan kennis.

Geen Monitor op Uitstroom: Geen inzicht in uitstroomredenen.

Groepssamenstelling: Verschillende leeftijden in één groep.

GI's: Plekken zoeken zonder overzicht.

5. Afspraken om het Proces te Verbeteren

Introductie: Samenwerking en het maken van duidelijke afspraken zijn cruciaal om het proces te verbeteren en duurzame oplossingen te vinden.

Samenwerking: Onderkennen van patronen, analyseren met verwijzers en aanbieders, gezamenlijke afspraken maken.

Monitoring: Systematische verbetering door monitoring.

